

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Regvla Morvm Sive Tractatvs Bipartitvs De Sufficienti Ad
Conscientiam Rite Formandam Regvla In Quo Usus
Cujusvis Opinonis Practice Probabilis Convincitur Esse
Licitus**

Terillus, Antonius

Leodii, 1678

Quæst. LXVII. An taxari possit quantitas diligentiae necessariae ut
ignorantia sit invincibilis?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77827](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77827)

QUÆSTIO, SEXAGESIMA- SEPTIMA.

An taxari possit quantitas diligentia necessaria ut ignorantia sit invincibilis?

Sensus Celladei.

MATERIAM hanc Celladeus fusè pertractat *lib. 1. Partis 2. quest. 13.* ubi ante omnia quodammodo jactat, se in hac quaestione omnibus, qui Deo sincero corde non serviunt, mirè displiciturum; eò quòd (aureà scilicet illà suà clavi) ostensus sit, alios omnes plurimis peccatis occultis onustos esse, qui tamen citra talium peccatorum sollicitudinem suo modo vivere vellent, simulque justitiæ præsentis gloriæque futuræ certitudinem habere. Deinde duo statuit: primum, nullam regulam tradi posse, per quam absolute sciamus quanta diligentia requiratur, ut ignorantia sit invincibilis & excuset: secundum, plures regulas reflexas assignari posse, non certas, sed probabiles & plerumque non errantes, quibus uti possumus ad discernendum, an debitam diligentiam præmiserimus. Inter reliquas autem singulariter proponit duas: altera est sollicitudo & diligentia, quam Sancti adhibuerunt: altera est doctrina, quam de diligentia adhibenda Sancti & libri spirituales proponunt. Et hanc quidem taxam absolute defendit esse nec nimis strictam nec laxam nimis, sed ex omnibus maximè accedentem ad ipsam veritatem. Hæc ille quidem, in quibus tradendis tam irrefolutè procedit, & in re non usqueadeo difficili tanta rerum confusione & indistinctione utitur, ut mirum sit, Theologum ingeniosum post tanta molimina quaestioni propositæ tam incongruè satisfecisse. Ego ante omnia Celladei defectus detegam, tum, quid ad quaestionem respondendum sit, breviter aperiam.

ASSERTIO PRIMA.

Ass'tio 1.
Celladei notatur inconsequenzia.

Celladeus per hoc, quod hic tradit de impossibilitate taxandi quantitatem diligentia requisita ut ignorantia sit invincibilis, prorsus evertit quicquid in prima parte de regula debite formandi conscientiam in rebus probabilibus statuerat.

2. **P**ROBATUR. Regula, quam pro formanda conscientia in incertis Celladeus in prima parte proponit est, quòd opinio positivè probabilis sufficiat, sed cum onere, ut operaturus benè videat, an opinio illa hîc & nunc à veritate dificiat. Hinc sic arguo. Onus hoc est obligatio adhibendi debitam diligentiam, ne erremus. Atqui hîc expressè docet, neminem posse esse certum, se debitam diligentiam adhibuisse. Ergò nemo potest certificari, se onus illud implevisse,

quod subeundum est, ut tunc sequi possit opinionem probabilem. Ergò regula, quam proposuit, neminem regulare potest, quia nemo scire potest an eam sequatur nec ne. Ergò regula illa prorsus inutilis est, si verum sit, quod hic tradit. Ergò doctrina ista penitus evertit quod in prima parte de modo debite formandi conscientiam in incertis proposuerat.

ASSERTIO II.

Regula reflexa, quam Celladeus proponit, certo falsa est, si universaliter sumatur prout ab ipso ponitur. Præterea eadem, juxta ipsius principia, inutilis est, & neminem regulare potest.

3. **P**ROBATUR prima pars assertionis. Certum est plures debitam diligentiam adhibere, qui tamen tantam non adhibent, quantum Sancti adhibuerunt ad sciendam Dei legem. Ergò dicere, diligentiam à Sanctis adhibitam esse regulam infra quam debita diligentia non invenitur, est certò falsum. Probatur antecedens. Rudes, rustici, pueri, aliique incapaces adhibent diligentiam debitam; plures enim illorum à manifestis vitiis abstinent, catecheses & conciones, quibus instruuntur, frequentant, nec pigri sunt in legendis aut audiendis libris doctrinalibus eorum statui convenientibus, insuper in dubiis locis Pastores ac Confessarios consulunt. Hi præsertim, aut certè complures eorum, diligentiam debitam adhibent, nec ignorantia legum talibus in peccatum imputari potest, quia plus ab illis exigere, est onus legis insupportabile reddere. Et sanè, dicere neminem ex istis debitam diligentiam adhibere, sed omnes ex defectu diligentiaè ignorantèr peccare, adeo absortum est, Deique bonitati adeo repugnans, ut citra ingentem temeritatem sustineri nequeat. At nemo istorum ad diligentiam Sanctorum, qui continuis orationibus & non interrupto studio legem Dei requirunt, pertingit. Ergò ponere diligentiam Sanctorum pro regula omnibus imposita, est mensuram certò falsam & exorbitantem proponere.

4. **P**ROBATUR 2. à priori. Lex omnibus imposita est, ut debitam diligentiam adhibeant. At lex ista omnibus diligentiam maxime Sanctorum diligentiaè parem non præscribit; eo ipso enim esset lex mala & inutilis, finique legis repugneret, quia esset onus intolerabile à Communitate, quæ certè moraliter impotens est ad talem legem custodiendam. Præterea repugnat legem conditi Deo pro Communitate, quæ à nemine mediocri-

ter; & juxta vires ac statum suum conante observari potest. At lex ista esset talis, quia nemo eam servaret nisi ultra mediocritatem summo conatu Sanctissimorum conatibus pari eam servare satageret; si enim cum minori conatu servaretur, utriusque talis lex excellentem illum conatum non præciberet. Ergo repugnat talem legem à Deo condi pro hominibus, quibus juxta figmentum & vires illorum leges suas constituit. Ergo lex universaliter obligans omnes ad debitam diligentiam non præscribit diligentiam Sanctorum diligentiam parem.

5. Probatur 3. Inter homines, pro quibus lex debitam diligentiam præscribens est condita, sunt varii gradus, ac ordines. Quidam sunt hebetes & vix sui compotes; alii ad quævis percipienda capacissimi. Non omnes esse possunt Doctores, sed quidam sunt Majores qui alios instruere debent, alii Minores à Majoribus instruendi. Hi nullum officium aut obligationem habent non omnibus communem. Illi ultra communes peculiaribus obligationibus urgentur. Quæ ad unos pertinent facile sciuntur; quæ alios concernunt, non nisi magno labore comprehendere possunt. Ergo evidens est non omnes ad debitam diligentiam obligari, sed minorem ab his, ab illis majorem exigere; unis mediocrem sufficere, cum aliis sedula ac valde magna vix sufficiat. Ergo certò errat Celladeus, qui omnibus parem, eamque summam diligentiam ut necessariam præscribit, nempe illam, quam sanctissimi quique suo exemplo nobis imitandam reliquere.

6. Probatur secunda pars. Regula hæc reflexa juxta Celladei principia, nil certi ac determinati continet, in quo mens figi possit. Nam inter ipsos Sanctos sicut virtutis omnis sic etiam diligentiam adhibita magna fuit diversitas. Præterea ex ipsis sanctissimis ac diligentissimis non omnes, ut expressè concedit, suæ obligationi satisfecerunt; sed aliqui in multis, aliqui in paucioribus ex ignorantia peccarunt. Nec ipsum S. Petrum à peccato ignorantiam immunem facit. Unde ergo constat nobis, quæ illorum diligentia sufficiens dicenda sit, ut illam pro regula habeamus? Jam si Apostoli ipsi, haud dubiè diligentissimi, omni suo conatu non obtinente, in peccata ignorantiam inciderunt, quid dicendum de aliis Sanctis, qui longè minorem sollicitudinem ac scientiam habuerunt? Sufficietne nobis illos imitari, quos nisi superaverimus, in plurima ignorantiam peccata labemur. Qualem regulam, quam indeterminatam, quam insufficientem nobis proponis Celladee? Nempe regulam, quam nemo discernere potest, & qui eam discerneret, eamque sectaretur, adhuc in plurimis deficeret.

7. Præterea est aliud, quod hujus regulæ sufficientiam, etiam juxta Celladei principia, obstat. Vult ille, & expressè quidem docet, regulam hanc neminem dirigere posse, nisi per particularem propositionem applicetur. Regula est ista. Diligentiam quam Sancti adhibuerunt est sufficiens. Hæc regula neminem dirigit nisi per particularem propositionem applicetur, qua regulandus dicat. Sed ego adhibui diligentiam Sanctorum diligentiam parem, tam in veritate investiganda, quam in Deo orando, quam conscientiam emundando, & omnia impedimenta removendo. Unde inferatur hæc conclusio, per quam proximè dirigitur & quiescit. Ergo ego diligentiam sufficientem adhibui. Jam regula ipsa, Celladeo fatente, sæpe deficit; nec quisquam scire potest, an hic & nunc sufficiat nec ne, sicut neque an sufficientem diligentiam ad-

8. Probatur exponendo varias expressiones haud dubiè sufficientes. Inprimis illa ignorantia est invincibilis, quæ aut non potuit, aut non debuit à nobis superari. Impotentia absolutissimè reddit ignorantiam insuperabilem, ut patet. Negatio obligationis illam removendi eandem reddit inimputabilem, quam non immeritò invincibilem & insuperabilem nominamus, tum quia æquè excusat ac illa, quæ est absolute insuperabilis, tum quia de illa verissimè dicitur, quòd debita diligentia superari non potuit, quamvis per diligentiam non debitam simpliciter fuerit superabilis. Jam prima insuperabilitas sufficit, ut ignorantia sit invincibilis. Hæc generica expressio est quidem vera, sed parum utilis in particulari ut conscientiam formandam subserviat, quia sæpe difficillimum est scire, quòd talis ignorantia aut nullo modo aut debitam diligentiam superari non poterit. Nihilominus pro rudibus gubernandis inservire poterit, quia de illorum ignorantia sæpe dicere possumus quòd illa aut omnino aut debitam diligentiam superari haud poterit. Attentis enim circumstantiis personarum, negotii & sedulitatis impensarum, sæpe non est difficile discernere, quòd talis persona aut non poterit, aut non debuerit plus facere, quam fecit. Hæc explicatio conformis est S. Thomæ 1. 2. quæst. 76. art. 2. & fusè traditur à Valentia disp. 6. quæst. 6. puncto 1.

9. Vasquez disp. 124. dicit, illam ignorantiam legis esse invincibilem, cujus nulla notitia, nec ratio dubitandi aut in specie aut in genere occurrit. Similia habet Sanchez cap. 17. num. 21. tradit enim, eam ignorantiam, inadvertentiam, seu oblivionem sive juris sive facti, dicendam esse invincibilem, cujus nulla notitia nec specialis, nec confusa, nec ulla ratio dubitandi in universum aut peculiariter occurrit. Ratio est, quia ignorantia ejusmodi nec est, nec esse potuit libera & voluntaria iis, qui de illa nec directè nec indirectè umquam cogitarunt, aut ullam suspicionem habuerunt, quia liberum ac voluntarium non est, quod ex cognitione non procedit. Ergo talis ignorantia non potest esse imputabilis. Præterea defuit principium per quod talis ignorantia humano modo expelli potuit. Ergo illa verè est invincibilis & insuperabilis humano modo & per conatum humanum. Similiter satis per se constat, quòd talis ignorantia aut non potuit aut non debuit superari. Ergo est invincibilis.

10. Dices, illa particula in universum, sicut & illa

hibuerit ad videndum utrum sufficiat. Præterea, quis in minoris applicatione potest confidenter dicere, ego diligentiam Sanctorum diligentiam parem adhibui? Nemo certè nisi superbissimus homo, qui eo ipso, quòd hoc diceret, ostenderet se talem diligentiam, quæ in omnium virtutum, maxime in humilitate cordis, & submissa de se suisque operibus persuasione consistit, non adhibuisse. Porro omnia hæc in Celladei principis vera sunt, quia omnia hæc per ipsum involvuntur in debita diligentia. Ergo reflexa regula, quam proponit, talis est, ut etiam juxta illius principia neminem regulare possit. Frustra ergo in ea assignanda laboravit.

ASSERTIO III.

Facile est proponere in genere mensuram diligentiam requisitam, ut ignorantia censetur invincibilis. Assertio 9.

8. Probatur exponendo varias expressiones haud dubiè sufficientes. Inprimis illa ignorantia est invincibilis, quæ aut non potuit, aut non debuit à nobis superari. Impotentia absolutissimè reddit ignorantiam insuperabilem, ut patet. Negatio obligationis illam removendi eandem reddit inimputabilem, quam non immeritò invincibilem & insuperabilem nominamus, tum quia æquè excusat ac illa, quæ est absolute insuperabilis, tum quia de illa verissimè dicitur, quòd debita diligentia superari non potuit, quamvis per diligentiam non debitam simpliciter fuerit superabilis. Jam prima insuperabilitas sufficit, ut ignorantia sit invincibilis. Hæc generica expressio est quidem vera, sed parum utilis in particulari ut conscientiam formandam subserviat, quia sæpe difficillimum est scire, quòd talis ignorantia aut nullo modo aut debitam diligentiam superari non poterit. Nihilominus pro rudibus gubernandis inservire poterit, quia de illorum ignorantia sæpe dicere possumus quòd illa aut omnino aut debitam diligentiam superari haud poterit. Attentis enim circumstantiis personarum, negotii & sedulitatis impensarum, sæpe non est difficile discernere, quòd talis persona aut non poterit, aut non debuerit plus facere, quam fecit. Hæc explicatio conformis est S. Thomæ 1. 2. quæst. 76. art. 2. & fusè traditur à Valentia disp. 6. quæst. 6. puncto 1.

9. Vasquez disp. 124. dicit, illam ignorantiam legis esse invincibilem, cujus nulla notitia, nec ratio dubitandi aut in specie aut in genere occurrit. Similia habet Sanchez cap. 17. num. 21. tradit enim, eam ignorantiam, inadvertentiam, seu oblivionem sive juris sive facti, dicendam esse invincibilem, cujus nulla notitia nec specialis, nec confusa, nec ulla ratio dubitandi in universum aut peculiariter occurrit. Ratio est, quia ignorantia ejusmodi nec est, nec esse potuit libera & voluntaria iis, qui de illa nec directè nec indirectè umquam cogitarunt, aut ullam suspicionem habuerunt, quia liberum ac voluntarium non est, quod ex cognitione non procedit. Ergo talis ignorantia non potest esse imputabilis. Præterea defuit principium per quod talis ignorantia humano modo expelli potuit. Ergo illa verè est invincibilis & insuperabilis humano modo & per conatum humanum. Similiter satis per se constat, quòd talis ignorantia aut non potuit aut non debuit superari. Ergo est invincibilis.

10. Dices, illa particula in universum, sicut & illa

Z & illa

Replica
Celladei.

& illa *notitia confusa*, multiplicem sensum habere potest, adeo ut in praxi nescire possimus, quæ ignorantia in confuso sit, quæ non sit nota. Præterea isti modi dicendi explicant rem non per debitum & jus, sed per factum; considerant enim an notitia aliqua occurrerit, & ex hoc pronunciant, cum tamen aliqua ex culpabili negligentia, aut etiam ex pravitare provenirent ne notitia distincta aut confusa occurrat. Quo in casu ignorantia non excusat. Sic beneficiatus, qui ludo aut amoribus ita implicatur, ut obliviscatur horas recitare, non excusatur, sed peccat. Non ergo per factum, sed per debitum res est exponenda, saltem per factum solum explicari non potest; alioquin quod homines deteriores ac pigriores essent, eò redderentur magis excusabiles. Ita Celladeus *quæst. 13. §. 1.* qui nonnulla etiam alia objicit, quæ omittenda esse censeo, quia parum aut nihil urgent, si in terminis regulam exprimentibus maneamus.

11. Respondeo particulas illas habere sensum præcisum ac fixum, cum excludant omnem apprehensionem & suspensionem aut dubium de re tali tam in specie quam in genere, sicut & omnem cognitionem tam confusam quam distinctam. Nil autem confusionis aut indistinctionis, relinquatur in tali expressione, ut patet. Jam utrum ista notitia praxi deserviat, non quaeritur in præsentia; solum enim dicimus, hanc expressionem genericè sumptam esse veram. Sed haud dubiè eadem in multis casibus praxi deservit, maximè in rebus facti, sicut & in præceptis & jussionibus reciter editis. Neque inutilis est ad discernendum, an multæ aliæ juris ignorantia sint invincibiles. Sed de particulari applicatione hujus regulæ non est nostrum disputare in præsentia.

12. Cæterum, sicut ille, non potest esse reus parricidii, qui ponit opus verè illativum parricidii, de quo nullam habet suspensionem, aut dubium, nullamque notitiam, ne quidem confusam, quod mors aut periculum mortis paternæ à tali actione immineret, maximè si nullam habuerit suspensionem de obligatione vitandi actionem illam, ob periculum alicujus mali per illam inferendi, ut supra dictum est ex S. Thoma; ita pariter dicendum est, ignorantiam nec voluntariam, nec homini imputabilem esse, quando nulla de illa suspicio aut ratio dubitandi nec in specie nec in genere occurrit. Certè si ea, quæ Vasquez & Sanchez requirunt, illi conveniant, non est unde voluntaria, vincibilis ac imputabilis esse queat.

13. Jam quod Auctores isti rem explicent per factum & non per debitum & jus, non vitio, sed laudi verti debet; longè enim congruentius est, istiusmodi difficultates explicari per factum quod in indivisibili consistit, & ex æquo omnibus convenit, quam per debitum & jus, quod non est idem respectu omnium, sed magnam latitudinem subit. Præterea factum hoc tale est, ut ex illo rectè inferatur, debitum ac jus immò & potentiam, amovendi ignorantiam abfuisse. Tale autem factum æquivaleret juri in ordine ad præsentem quaestionem, ut patet. Ergo ex hoc capite malè rejicitur hæc explicatio. Jam quod objicitur de ignorantia & incogitantia per negligentiam culpabilem aut per malitiam inducta, aut non est ad rem, aut in nullo obstat præsentia doctrinæ. Non est ad rem, si negligentia illa aut malitia orta sit à cognitione saltem confusa, aut à suspitione obligationis de ignorantia vitanda, &c. quia tunc non sumus in terminis assertionis, talis enim ignorantia aut crassa est aut affectata,

A scopo
quaestionis
aberrat Cel-
ladei obje-
ctio.

ut patet; quod si malitia aut negligentia illa ratione hujus ignorantia aut incogitantia prohibita non fuerit, utique ignorantia illa inculpabilis erit, censeñque debet naturalis, non minus quam si ab actione non mala processisset. Quia ex æquo non erat in potestate hominis illam vitare, sæpius ponderato.

14. Cæterum, exemplum de non recitante horas canonicas propter oblivionem ab amoribus impudicis inductam, nil facit ad præsentem quaestionem, quia talis homo moraliter loquendo non potest non aliquo modo reflectere ad suam obligationem. Sed si contendas, aut potius supponas, eum ita ad illam non reflectere, ut nec in genere, nec in specie, nec distinctè, nec confusè de illa cogitaverit, sed habuerit animum eas recitandi, nec præviderit periculum incogitantiam illam incurrendi, &c. dicendum est, eam incogitantiam hæc & nunc naturalem esse ac necessariam, non liberam & humanam, ideoque verè esse invincibilem ac inimpetabilem, sicut est parricidium in casu à S. Thoma, & à nobis supra sæpius expresso. Nec refert quòd occasio talis incogitantia fuerit opus malum, quia hoc non magis influit in voluntarietatem talis ignorantia, quam si illa ab opere bono inducta fuisset, ut videre est in exemplo alato. Et Suarez *disp. 4. de Censuris, scilicet. 2. nu. 13.* expressè dicit, nil conducere ad rem præsentem quòd opera detur rei licitæ vel illicitæ, illudque ex Sacris Canonibus probat. Quod minis placeat in hac explicatio est, quòd illa omnem ignorantiam invincibilem non complectatur; non enim eam comprehendit, quæ menti occurrit, sed per debitam diligentiam amoveri non potuit. Verum hoc sufficientia hujus regulæ non obstat, utpotè quæ non traditur ut universalissima, sed expressè alligatur ad eas ignorantias, de quibus nulla ne quidem confusa notitia, dubium aut suspicio menti objecta fuit.

15. Suarez *disp. 4. de Censuris scilicet. 2.* præclare agit de invincibilitate ignorantia tam juris quam facti, ubi *num. 16.* hæc habet. *Certa ergo, & moralis in hoc negotio sumenda est diligentia adhibita, vel omissa, ad cognoscendum præceptum, & jus ad unumquemque pertinens.* Si enim quis sufficientem diligentiam adhibeat, & tamen ignoret jus ad ipsum spectans, illa ignorantia erit invincibilis. Si autem negligens fuerit, ignorantia erit culpabilis & vincibilis. Doctrinam hanc satis expressè traditam habemus in *cap. Si culpa, de injuriis*, ubi dicitur te obligari, si quam debueras, non curasti diligenter adhibere. Et paulò post. *Secus tamen in illis casibus, per dicendum, qui ut non accideret, de contingentibus nil videtur omitti.* Quamvis in isto textu potius sit sermo de ignorantia facti quam juris. Sed eadem est ratio de ignorantia juris ejusque excusabilitate, dummodo homo ex æquo proportionaliter diligens sit aut negligens ad eam amovendam. Unde sic concludit, *num. 17.* *Regula utriusque erit diligentia sufficiens. De qua diligentia vix aliquid potest generaliter dici, sed prudenti arbitrio relinquenda est, pensatis omnibus que ad tale præceptum, vel ministerium pertinent.* Hæc sapientissimè Suarez. Porro ex his constat veritas assertionis positæ, scilicet, quòd satis facile sit exponere in genere mensuram diligentia requisita, ut ignorantia sit invincibilis. Nec desunt aliæ similes regulæ idipsum dignoscendi apud alios Auctores, sed illas omitto, cum istæ ad intentum abundè sufficiant.

16. Dices. Hæc explicatio duabus de causis quibus

est insufficientis: Primò, quia nil tradit per quod in particulari scire possimus, an diligentia præmissa sit sufficiens. Secundò, quia remittit ad prudentes, quæ remissio est valde incerta, cum nesciatur, quinam determinatè sint hi prudentes. Præterea per hunc recursum nil determinari potest de ullâ particulari ignorantia hujus personæ, ad hoc enim duæ præmissæ necessariae sunt, per quarum alteram universaliter statuatur quantum quisque facere teneatur: per alteram particulariter determinetur, hunc hominem tantum fecisse. Hæc particularis præmissa ex libris haberi nequit: ergò in praxi alicujus judicio relinquenda est. Præterea hæc particularis præmissa nil juvat sine alterâ universali cujus determinatio ad Doctores propriè pertinet. At illi non audent eam assignare, sed & majorem & minorem & totum negotium aliis minùs sufficientibus sæpè determinandum relinquunt. At hi quantitatem diligentiae requisitæ minùs taxare poterunt. Cur ergò ad hos remittitur? Certè nemo per talem recursum certus esse potest, se ea præstitisse, quæ Doctores in genere tradunt præmitti debere, ut ignorantia censatur invincibilis. Ita Cellædeus S. 1.

Responsio. 17. Respondeo, nos jam solum querere in genere, quamnam ignorantia censenda sit invincibilis: in sequenti autem assertionem ostendam cum Suarez, quomodo hæc regula sufficiat pro praxi ad determinandum, quæ ignorantia habenda sit invincibilis. Quod autem tandem remittat ad sapientes, prudentissimè fit, cum in multis casibus aliter determinari non possit, an hæc vel illa ignorantia particularis habenda sit invincibilis, nec ne. Nec verum est, prudentes istos discerni non posse, cum oppositum efficaciter stabilium sit contra Cellædeum quaest. 24. Atque hinc secunda pars argumenti solvitur. Scitur enim quinam sint prudentes, & scitur etiam quid interrogati responderint. Ergò scitur, quòd homo fecerit omnia, quæ Doctores requirunt, ut ignorantia sit invincibilis. Nec obstat, syllogismus allatum adhibendum esse, nam minor illa particularis evidenter scitur esse conformis menti Doctorem, qui dicunt, sufficere pro rudibus, si in suis dubiis Confessarios suos consulant, maxime si illi sint viri præstantis famæ tam pro doctrinâ quam pro probitate. Similiter Major certò scitur esse qualis à Doctõribus præscribitur. Nam sæpè omnia adiunt, per quæ explicant sufficientiam diligentiae requisitæ. Aliquando in casibus particularibus solum dicunt, eam diligentiam censendam esse sufficientem, quam prudentes talem esse determinant. Nec obstat, hos prudentes esse aliquando imperitiores Doctõribus, qui ad illos remittunt, quia adhuc certum est, nos fundari in eorum auctoritate, quando dictis minùs doctõrum stamus; ideo enim illorum dictis stamus, quia peritissimi quique id sufficere asserunt. Fallum ergò est, totum remitti minùs doctis, maxime si sermo sit de motivo in quo fundantur illi, qui regulâ Doctõrum utuntur, quamvis immediatè ad eos remittantur pro casibus, in quibus aliter instrui non possumus. Sed tunc hæc remissio in eo fundatur, quòd auctoritas talium sciat sufficere ad intentum; quamvis hæc scientia sit solum apud Doctores, nam alii rudes, qui ad Doctorem illorum dicta attendunt, non aliter id sciunt, aut credunt, quam per illorum auctoritatem, ut patet.

R. P. A. Terilli, Regula morum. PARS II.

ASSERTIO IV.

Assertio 4.

Difficillimum est, & quodammodo impossibile, certò determinare in particulari sufficientiam & necessariam mensuram diligentiae requisitæ, ut ignorantia sit invincibilis. Propositum autem sit exponere regulas aliquas, quibus ad hoc quam proximè determinandum adjuvemur.

18. PROBATUR assertio. Diligentia, quam adhibere possumus, non consistit in indivisibili; aliqua enim est patenter maxima & plus quam sufficiens, alia est exigua & manifestè insufficientis. Jam ex his, quæ mediant inter ista extrema, aliquæ sufficient, aliquæ non sufficient; & quia paulatim & per incrementa insensibilia descenditur à sufficienti ad insufficientem, & ab insufficienti ascenditur ad sufficientem, difficillimum est, & nobis impossibile exactè determinare minimam mensuram diligentiae sufficientis, infra quam omnis diligentia est insufficientis; seu maximam mensuram diligentiae insufficientis, supra quam omnis alia est sufficientis. Hæc difficultas communis est omnibus rebus, quæ à parvo ad magnum per incrementa insensibilia ascendunt, aut eodem modo à magno ad parvum descendunt; nemo enim certò discernere potest ultimum illud, in quo sit transitus à maximo parvorum ad minimum magnorum, ut videre est in materia furti, aliisque similibus; nemo enim certò dicere potest, tot præcisè obolos esse materiam gravem, omnemque quantitatem minorem esse materiam levem. Hoc tamen non obstante, regulæ quædam probabiles traduntur, quibus parvum & magnum discernuntur in furto; idem etiam fit in caluostro, ut ex sequentibus constabit.

Aliqualis explicatio diligentiae requisitæ ad ignorantiam invincibilem.

19. In primis ergò ad determinandum in particulari, utrùm ignorantia sit invincibilis, seu ad particulariã. utrùm diligentia sufficiens adhibita fuerit, utiles sunt duæ regulæ, seu duo documenta, quæ Suarez jungit doctrinæ generali paulò antè ex ipso recentitæ. Primum est (utor ipsis Suarii verbis, quia nec efficacioribus nec brevioribus res tanta explicari potest) *considerare, an aliquando venerit in mentem tale præceptum, vel dubitatio aliqua de hujusmodi obligatione, vel aliquid aliud simile, quo possit homo excitari ad inquirendam scientiam talis præcepti: nam si nil ejusmodi aliquando menti occurrit, signum sufficiens est invincibilis ignorantia.* Hoc enim signo etiam intelligimus, oblivionem, seu inconsiderationem aliquam naturalem esse & inculpabilem Ratio autem naturalis est, quia non potest homo sese applicare ad aliquid considerandum, vel addiscendum, nisi præcedat cogitatio aliqua, quæ possit voluntas moveri, quia homo non se applicat nisi per voluntatem: & voluntas non potest se movere nisi præviâ cognitione. Propter quod, ante primam voluntatem præcedere debet cogitatio, quæ propterea non potest esse voluntaria, sed naturalis, seu ab extrinseco proveniens. Ergò quando nulla talis cogitatio in mentem subit, quæ possit voluntas excitari ad appetendam vel quærendam scientiam vel considerationem, non est in potestate hominis, se ad illam movere, & consequenter non potest talis ignorantia homini imputari, sed est involuntaria, ac propterea inculpabilis, & invincibilis.

Discenditur utrùm diligentia sufficiens adhibita fuerit, utiles sunt duæ regulæ, seu duo documenta, quæ Suarez jungit doctrinæ generali paulò antè ex ipso recentitæ.

Duplex documentum ex Suario, ad rem præsentem perutile.

20. Atque ita quoad hanc partem facillè solvitur

Z. 2

ratio

ratio in contrarium, scilicet talem ignorantiam esse indirectè voluntariam; quia homo potest & tenetur illam vitare. Negamus enim posse potentiam proximam, qua requirit consensus omnium, qua ad volendum prerequisite. Cum verò instatur, quia, si tenetur, potest, cum obligatio supponat potentiam. Respondetur per se quidem teneri, seu obligari talem hominem ad talem scientiam; ad quod satis est, quod, per se loquendo, sit in hominis potestate, & quod tale munus secum afferat talem obligationem. Nihilominus tamen hic & nunc illam obligationem dicimus suspendi, vel potius hominem ab illa excusari, propter impotentiam proximam & moralem, quæ ex naturali, ac necessaria oblivione, vel inconsideratione orta est.

21. Secundum documentum est, ut consideretur, an ille, qui scire aliquid tenetur, habuitq; sufficiens principium cogitandi, vel dubitandi de tali obligatione, fecerit moralem diligentiam, juxta qualitatem operis, vel ministerii accommodatam, & probabili iudicio sufficientem, ut talem cognitionem acquireret: Nam, si hoc fecit, ignorantia, qua postea relinquitur, inculpabilis est. Ut, v. g. si homo sit indoctus, consulit doctos viros, vel peritos in tali arte, & carentes morali suspitione, quod ex malitia, aut etiam ex sua negligentia possint decipere: si verò sit homo doctus, aut per se sufficiens ad talem cognitionem obtinendam: an doctores aliquos evolet, aut leges ipsas, vel statuta mediocri diligentia vel labore inquisierit: nam, si ita se gessit, si qua manserit ignorantia, merito inculpabilis existimabitur. Quæ omnia sunt nobis certa in foro conscientie. Hactenus Suarez, qui mox subjungit, forum externum aliis præsumptionibus uti, & rarè admittere excusationem ob ignorantiam juris, nisi validissimis rationibus probetur ignorantiam illam fuisse invincibilem.

Objectio.

22. Dices. Hic item deficitur per factum rem exponendo, quæ per debitum & jus explicari debebat. Præterea hac ratione multi hæretici & infideles in suis erroribus nutriti excusarentur, quia nulla eis dubitatio in mentem venit de suis religionibus & pravis ritibus. Hi tamen non excusantur; quia certa regula, ut ipse Suarez antè dixerat, in hoc negotio sumenda est à diligentia adhibita vel omissa. At ab indiligentia rerum animæ sæpè provenit, ut nec dobitatio, nec quid simile in mentem veniat; & nequioribus minùs veniunt, & pauciora. Deinde illud additum, dubitatio, vel aliquid aliud simile, rem relinquit obscuram; nescitur enim quid sit hoc, aliquid aliud simile. Demum non est necesse aliquid, quo homo excitetur ad inquirendam directè scientiam; sed satis est ut excitetur ad querendum indirectè, cum ignorantia etiam indirectè voluntaria sit imputabilis & vincibilis. Ita Celladeus dicto §. 1.

23. Respondeo in primis hæc solùm impetere primum documentum, non tangere secundum. Unde Celladeus præsumendus est secundum approbare, cum nil contra eam objiciat.

Duplex solutio.

24. Respondeo 2. hæc omnia optimè explicari per factum, maxime cum factum sit tale, ut ex illo jus ac diligentia sciri ac determinari possit, ut contra similem objectionem paulò antè ostensum est. Similiter alibi etiam declaratum est, quomodo & quousque hæretici ex hoc capite excusentur à novo peccato, quamvis non ideo à damnatione incurrenda excusentur. Nec sufficit dicere eos esse inexcusabiles, quia certum est rudiores frequentissimè excusari. Nominatim autem excusantur ii, qui nunquam habuerunt

notitiam, dubium, aut suspitionem erroris, aut quod obligentur veritates alterius querere, unde excitari potuerunt ad veritatem indagandam, libus paulò dispar est ratio: illorum mores plebarè aut nunquam excusantur, quia de talibus vix fieri potest, quin notitia aliqua aut suspicio vel dubium mali aut obligationis rem inquirendi mentem subeat.

25. Jam certa regula sumitur quidem à diligentia sufficiente, sed inde non probatur, quod omnis incogitantia ab indiligentia rerum animæ sit imputabilis, sed ea solùm, quæ aliquo modo prævidetur, ita ut evadat voluntaria, ut jam dictum est in responsione ad objecta contra priorem assertionem. Et sanè, stando in terminis declarationis positæ, nil ex ulla indiligentia inferri potest, nisi illa voluntaria fuerit, eò quod aliquoties repræsentabatur obligatio illam removendi. At in hoc sensu, argumentum à tali negligentia desumptum probat, non improbat præsentem declarationem, ut patet. Quod si nequioribus pauciora & minùs frequenter veniant in mentem (de quo tamen dubium est, nam nequiores homines sine difficultate advertenter bibunt iniquitatem sicut aquam, nec illis plerumque deest sufficiens & actualis advertentia malorum, quæ patrant) id non obstat eorum malitiae, quia frequenter habuerunt & habent sufficientem notitiam, unde excitari possunt non solum ad opera mala omittenda, sed etiam ad ignorantiam removendam. Cæterum si in aliquo casu talis advertentia omnino desit, nec præsens inadvertentia fuerit illis voluntaria, hic & nunc excusantur, quia ignorantia aut inadvertentia & incogitantia illa naturalis est, involuntaria, invincibilis ac inimputabilis.

26. Porro præterdere, locutionem illam, dubitatio, vel aliquid aliud simile, non habere sensum determinatum, est eodem in scripto querere: siquidem manifestum est ex contextu, aliud per illam phrasim non intelligi, quam aliquem actum intellectus, vi cuius, sicut vi dubii, excitari possumus ad diligentiam adhibendam, & ignorantiam removendam. Tales actus sunt suspiciones, aut etiam apprehensiones, vi quarum dubitatio aut oritur aut completur.

27. Demum nos etiam admittimus, sufficere, quod homo ita indirectè excitetur ad querendam scientiam, ut ignorantia sit illi indirectè voluntaria. Verùm in eo discrepamus à Celladeo, quod asseramus, nullam excitationem posse reddere ignorantiam indirectè voluntariam, nisi illa aliquo modo, saltem in confuso, repræsentet scientiam & obligationem illam inquirendi; adeo ut ex parte excitationis requisitæ ad voluntarium, nulla sit diversitas inter illam quæ voluntario directo, & illam quæ voluntario indirecto deservit. Tota autem discrepantia inter illa voluntaria desumitur non ab excitatione prævia, sed à diverso motu voluntatis: si enim voluntas obpigritiam, vel attentionem ad alia, merè negliget querere illud ad quod excitatur, ignorantia erit indirectè voluntaria; sed erit directè voluntaria, si voluntas motu peculiari contemnat scientiam, & positivè nolit scientiam investigare. Et sanè S. Thomas & Theologi 2. parte ubi agitur de voluntario, non in aliud rejiciunt voluntarium directum & indirectum, nisi in quod jam assignatum est. Errat proinde Celladeus, qui ex hoc capite sufficere vult ad voluntarium indirectum, si illud

fi illud quomodo cumque inducatur dependenter à nostris actibus, maxime si sint mali ac peccaminosi. Verum hoc indubie non sufficit ad voluntarium, quod ex omnium sensu, & ex ipsa ejus definitione, procedere debet à cognitione rei, quæ dicitur voluntaria. Ergò si aliqua ignorantia aliunde quàm à tali cognitione inducatur, illa naturalis erit, necessaria, ac inimputabilis; non autem humana, libera, aut ulla tenus, etiam indirectè, voluntaria.

Tertia regula dignoscendi an ignorantia sit invincibilis.

28. Tertia regula dignoscendi, an ignorantia & error sit invincibilis, ac præcipue intenta in hoc opere, est, quòd, in rebus inter Auctores Classicos controversis, verè incertis, atque hinc inde certò probabilibus, error & ignorantia censeatur debeat invincibilis, si quis ex fundamento certò probabili non temerè sententiam ferat, aut conscientiam formet, quia in talibus veritas ita latet, ut certò sciri non possit. Ergò aliud ab homine exigere nequit, quàm ut non temerè, sed ex motivo certò probabili ac prudenti quaestionem determinet, quia plus facere non potest. Ergò si hoc præstando erret, error erit illi inimputabilis ac invincibilis. Præterea ex dictis constat, talia aut non prohiberi, aut non nisi lege dubiâ & non sufficienter promulgatâ vetari. Et consequenter constat, nullam dari legem obligantem ad tutiora sectanda, ideoque nos ad illa non obligari; ex quo iterum inferretur errorem circa talia esse invincibilem, si forte irrepit in hominem non temerè, sed ex motivo certò prudenti judicantem.

Quarta regula præcedenti affinis.

29. Quarta regula huic affinis est, quòd, in quibusvis rebus certò non determinabilibus, ea diligentia sufficiat, per quam homo pervenit ad certò probabilem ac verè prudentem casus resolutionem, sive ipse per proprium studium, sive per meram peritorum responsonem judicium suum formet. Hæc regula parum differt à secunda, quam ex Suario recensuimus. Ratio est, quia ulterior obligatio esset inhumana, ac irrationalis; exigeret enim plus ad veritatem investigandam, quàm conditio humana præstare posset. Præterea, quæcumque allata sunt ad probandum, usum opinionis probabilis esse licitum, ex æquo præbent, ignorantiam & errorem, si forte in tali casu interveniat, esse inimputabilem ac invincibilem.

Quinta regula.

30. Quinta regula. Cùm constet, non omnia præcepta æqualem diligentiam postulare; quæ enim sunt juris naturalis ac divini majorem sollicitudinem exigunt, quàm quæ solum sunt juris humani. Similiter cùm constet, non omnes posse parem diligentiam adhibere, impossibile est, ut detur determinata taxatio diligentie, quæ in omni negotio, ac pro omnibus personis, necessaria sit atque sufficiens ut ignorantia evadat invincibilis. Itaque quantitas diligentie requisitæ præscribi debet juxta qualitatem rerum, præceptorum, negotiorum, officiorum, ac personarum, quæ sub considerationem veniunt. Inde apparebit, quòd quæ diligentia sufficit uni relatè ad unum negotium, non sufficiat eidem pro alio negotio, & multò minus alteri capaciori in ordine ad ullum ex illis negotiis. Itaque nulla quantitas diligentie requisitæ, arithmetice & absolute eadem, statui potest pro necessaria ac sufficienti, sed tota res geometricè & relative declaranda est in ordine ad res, personas, circumstantiasque intervenientes. In hoc sensu illa quantitas diligentie dicenda est sufficiens, quæ qualitati negotii, capacitati personæ, circumstantiisque

Non eadem diligentia respectu omnium sufficit.

intercurrentibus proportionatur. Omnis alia est insufficientis.

31. Hæc regula genericè accepta haud dubie legitima est; sed ut peculiaribus casibus deserviat, singula ponderanda sunt, ut statuatur quæ diligentia talibus personis, rebus, &c. proportionata sit. Nec aliud generaliter ac ultimate dici potest, quàm quòd illa diligentia censenda sit dicta ratione proportionata, ac sufficiens, quam periti ac prudentes talem esse determinant. Quamvis enim generaliter dici possit, diligentiam hanc, sicut ac personis proportionatam, non debere esse maximam, sed sufficientem mediocrem, eò quod si fati sciamus, legem, quæ summam diligentiam, etiam rebus ac personis talibus convenientem, præscriberet, fore noxiam, & à communitate talium personarum moraliter inobservabilem, cùm à nemine per mediocrem diligentiam ac conatum servari posset. Nihilominus quia particula illa mediocris non consistit in indivisibili, ideo pro ultima ac universali resolutione necessariò recurrendum est ad judicium prudentium, ut illa demum diligentia censeatur sufficiens, quam prudentes ac periti post rem diligenter examinatam declarant esse sufficientem.

Ulterius explicatur regula quinta.

32. Nec obstat, quòd prudentes ac periti, quando venitur ad ultimum quod sic, seu ad infimum sufficientie gradum determinandum, nonnihil inter se discrepent, sibi que aliquando contradicant, ideoque aliqui illorum in sua determinatione à vero aberrant; non, inquam, obstat, quia meliorem & prudentiorem regulam non habemus, ideoque tali resolutioni merito stamus. Et sanè quamvis ille non excusaretur coram Deo, qui exercitè posuisset eam solum diligentiam, quam falsa Doctorum opinio tradit esse sufficientem; nihilominus ille idem postea excusaretur, si bona fide ac prudenti judicio talium virorum resolutioni staret, quia jam ex prævio prudenti ac rationabili judicio operationem suam dirigeret, quæ antea ex defectu talis judicii imputabilis fuerat.

33. Scio circa præsentem materiam plures regulas ex Auctoribus variis coacervari posse; sed quia istæ ad præsens intentum sufficiunt, solum superest, ut quæ Celladeus in contrarium objecit, dissolvantur.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

34. OBJICIT primò. Regula illa, quam de probabilibus attulimus, est prorsus insufficientis, inquit Celladeus hic §. 1. ubi præ-tendit, se ejusdem insufficientiam tota prima parte efficaciter ostendisse. Hoc tamen ita limitat, ut dicat, veram probabilitatem includere ignorantiam invincibilem, & excusare; apparentem autem non sufficere, alioquin hæretici vincibiliter errantes excusarentur, quia feruntur in suas sectas tamquam in res, quas ad minimum probabiles reputant, immò eas certas esse existimant.

Objectio 1.

35. Post hæc proponit doctrinam Antonii de Cordubâ lib. 2. de ignorantia quaest. 3. ubi Corduba, post omnes obligatos ad probabilius tutius, mox subdit, & in hoc Doctores omnes consentiunt. Ita scripsit Corduba an. 1604. Ergò tunc omnes, aut certè plerique ita sentiebant. At jam opinio ista vix tolerabilis est, cùm omnes ferme jam dicant, neminem ad probabilius tutius obligari, sed unumquemque licitè sequi posse minus probabile

Confirmatio objectionis ex Corduba.

habile minusque tutum. Tum reprehendit Cordubam, quod dixerit, licitum esse sequi opinionem probabiliorē minus tutam, ignorantiamque, si quæ sub tali opinionē, eo ipso evadere invincibilem. Putat enim ex hoc ipso exemplo opinionis mutatae oppositum recte inferri. Sic enim arguit. Tempore Cordubæ omnes in eo consentiebant, quod teneremur ad probabilius tutius. At jam vix est, qui quodammodo pro certo non teneat, quod non obligemur ad probabilius tutius. An ergo doctrina illa universalis, à quâ modus vivendi omnium ferme dependet, & veritas illa tam notoria, quam omnes tempore Cordubæ noverant & docebant, septuaginta annorum spatio reddita est invenibilis, & illius ignorantia facta est invincibilis? Minime. Illa certe est invenibilis ut ante, & consequenter ignorantia per hoc genus probabilioritatis non redditur invincibilis. Ergo multo minus id præstatur per probabilitatem minorem. Ergo tertia & quarta regula à nobis assignata non probant ignorantiam, si interveniat, esse invincibilem, sed illud aliunde probandum est, ex eo scilicet, quod diligentia sufficiens adhibita fuerit vel omissa. Si diligentia sufficiens præcessit, excusatur qui falsum opinatur; secus non excusatur, sed peccat, qui opinionem falsam sequitur, non quidem scienter & contra conscientiam, sed ignoranter operando juxta conscientiam vincibiliter constitutam.

36. Demum illud demonstrat, ignorantias vincibiles & invincibiles discerni non posse per hanc viam probabilitatis, quod nullus privatus Doctor, aut Doctorum multitudo, saltem ubi alii etiam pauciores contradicunt, sit regula certa fidei & morum, sive quoad inducendam honestatem in opus, sive quoad exclusionem peccati ex opere. Hoc enim solius Ecclesiæ, ejusque Capitis privilegium est. Maximis quidem Doctoribus dandum est, quod ratio & ferè numquam errent. Cæteris ne hoc quidem. Aliis verò, qui habent alios sibi contradicentes numero & qualitate pares, nil prorsus tribuendum est, quia non magis illis convenit non errare, quam errare. Ergo nullus est privatus Doctor, cujus resolutionem sequentes peccare non possimus. Ergo per hanc viam non habetur invincibilitas ignorantia, alioquin haberetur non peccare, quod non habetur. Ita Celladeus §. 1.

Responsio.

37. Respondeo, omnia à Celladeo objecta contra licitum probabilium usum jam examinata fuisse, & inventa non solum invalida ad expugnandam benignam sententiam, sed plurima eandem validè confirmare. Cæterum approbo quod dicit, probabilitatem non merè apparentem, sed veram, si fortè erretur, includere aut supponere ignorantiam invincibilem, quia nos etiam ignorantiam invincibilem non omni probabilitati apparenti, sed solum probabilitati veræ certò cognoscere tribuimus, ut saepe dictum est. Cæterum Celladeus in hoc ipso sibi contradicit, quia ille vult nullam esse probabilitatem veram ac realem, quæ cum veritate non connectatur. Hoc autem admisso, impossibile est, ut veritas ignoretur ab eo, qui eam probabiliter affirmat. Ergo in sententia Celladei ignorantia veritatis & realis probabilitatis de veritate conjungi non possunt. Ergo sibi contradicit, dum hic admittit ignorantiam invincibilem conjungi posse cum probabilitate vera, non cum ficta & apparente, cum in principiis illius conjunctio ignorantia cum probabilitate vera sit impossibilis, conjunctio verò

Celladeus sibi contrarius.

ignorantia invincibilis cum probabilitate solum apparente toties locum habeat, quoties sufficiens diligentia præmissa fuit.

38. Quod Corduba dicit, probabilis tutius esse tenendum, & in eo omnes Doctores consentire, benigna sententia non repugnat; nam ille loquitur de totâ apparentiâ, quam homo operaturus habet; illa autem debet esse probabilior, ut excusetur; juxta omnium sententiam. Nam si in directa tantum rei consideratione maneamus, utique nemini licet sequi nisi quod illi directè probabilis ac simpliciter verum apparet. Similiter si loquamur in sensu reflexo de objecto directè minus probabili, eodem modo discutiemus; nemini enim licet illud ponere, nisi id ipsum, ut rationum reflexarum & probabilium ipsi appareat, & absolute credatur licitum. Nec Corduba quidquam contra hoc, id est, contra benignam sententiam, in tota sua latitudine sumptam, insinuat.

39. Itaque nec Corduba nobis contrariatur, nec ulla à tempore ipsius facta est variatio circa substantiam benignæ sententia. Sicut enim tunc omnes dicebant probabilis tutius esse tenendum, sic nunc etiam omnes idem dicimus, si sermo sit de totâ & ultimâ apparentiâ, quâ homo dirigitur ad operandum. At de illâ tantum apparentiâ loquutus est Corduba, quia loqui de aliâ non erat ad rem; sicut de facto non esset ad rem si nos de aliâ loqueremur, quia hæc sola est probabilitas practica proximè deserviens ad regulandam operationem, ut patet. Ergo in doctrina illa universalis, à quo modus vivendi omnium ferme dependet, nulla facta est variatio, nisi quam Celladeus, & alii pauculi introducere conantur.

40. Sed quamvis ingens illa mutatio, quam Celladeus falsè imaginatur, introducta fuisset, non inde sequeretur ignorantiam invincibilem non comitari opinionem probabilem, si fortè à vero aberret. Stante enim hypothesi, nemo dicit veritatem illam esse jam invenibilem, sed solum invincibiliter ignorari ab iis, qui post diligens studium, rationibus certò probabilibus ac prævalentibus moti, arbitrantur se veritatem tenere, cum decipiantur & errent. In eo veritur æquivocatio Celladei, quod universim confundat invincibilitatem doctrinae cum ejusdem invenibilitate, cum inter illas ingens sit disparitas. Aliquæ veritates sunt certò invenibiles per diligentiam debitam, & de talibus verum est, quod vincibilitas & invenibilitas illis ex æquo conveniat. Aliæ sunt doctrinae, quarum veritas inveniri quidem potest, & semper invenitur ab altero eorum, qui contradictoria circa questionem illam docent. Verum neuter certus est, se veritatem invenisse; sed uterque æquè magnis fundamentis ductus arbitratur, se veritatem tenere, & adversarium errare. Hæc invenibilitas non tollit invincibilitatem ab eo, qui post diligens studium per accidens errat, & non invenit veritatem realem, quam quærebat. Ratio est, quia hic homo, quamvis erret, ita se habet circa veritatem, quantum ad omnem apparentiam & certitudinem veritatis adeptæ, sicut alter; adeo ut nemo dicere possit, hic homo certò errat, hic certò verum dicit; sed, qui reflectit super utriusque conatum & motivum, dicere debet, uterque parem habet rationem existimandi, se veritatem attingisse. Uterque ex æquo veritatem apparenter tenet. Qui realem veritatem affectus est, non est certior de tali inventionē, quam

alter qui errat, nec majori fundamento dicere potest se illam attingisse, quam alter. Uterque enim scetur, quod sibi rationabilis apparet. Cum ergo uterque parem diligentiam adhibuisse supponatur, non inventio veritatis in errante est manifeste inimputabilis, & consequenter ignorantia veritatis illius est invincibilis. Nec mirum, quia nemo taliter iudicat, qui debitam diligentiam non praemisit. At illa, Celladeo fatente, infallibiliter secum affert invincibilitatem.

Præsentis Celladei demonstrationi supra factis factum est.
 41. Demum, quod certa probabilitas in rebus verè incertis sit sufficiens discerniculum ignorantiae invincibilis, quodque, qui certè probabiliter iudicat aliquid esse licitum, non peccet illud ponendo, quamvis præter intentionem erret, nullatenus improbat per præsentem Celladei demonstrationem. Ego *quæst. 14.* ex professo examinavi præsentem hanc Celladei demonstrationem, ibique ejusdem in omnibus nullitatem demonstravi; in aliis etiam quaestionibus dirui quæ hic insinuat de Doctoribus, qui non frequentius errant quam non errant, &c. Ergo sicut ille nil hic peculiare objecit, quod antea non objecerat, sic nec ego aliâ responsione egeo, quam quæ istiusmodi argumentis alibi data fuit.

Ignorantia vincibilis vel invincibilis ex eo dicenda quod debita diligentia posita vel prætermissa fuit.
 42. Objicit secundò, Ignorantiam esse vincibilem aut invincibilem ex eo dependet, quod debita diligentia posita fuerit, vel omissa. Vincibilis enim ignorantia definitur esse ignorantia eorum, quæ scire tenemur, id est, eorum, quæ debitam diligentiam faciendo scire possumus; quin etiam scivissemus. Doctrina hæc conformis est Augustino dicenti, *Non tibi imputatur ad culpam, quod invidius ignoras, sed quod negligis querere, &c.* Similiter concordat cum *cap. si culpa, de injuriis*, ubi dicitur; *Et quam debueras, non curasti diligentiam adhibere.* Eandem doctrinam Suarez vocat regulam certam. Hinc statim inferitur, quantitatem diligentiae debitæ non posse directè determinari; quia nemo potest exactè scire, quæ præcisè diligentia sit sufficiens. Porro hoc locum habet non solum in discipulis, sed etiam in ipsis Doctoribus, de quibus certum non est, quod debitos libros evoluerint, quod debitum tempus impenderint, quod debita intentione, conscientiaque munditie rem examinaverint; hæc tamen omnia præstanda sunt, ut debita diligentia habeatur.

43. Hanc diligentiae debitæ incertitudinem ac indeterminabilitatem illud imprimis confirmat, quod hac ratione benè cohæreat spei timorisque præcepta, cum nemini constare possit, se debitam diligentiam adhibuisse, atque ideo nemo sciat an amore vel odio dignus sit. Praxis etiam & voces Sanctorum idiplum confirmant. Illi cum timore ac tremore suam salutem operabantur; eorum voces sunt. Ab occultis meis munda me. Ignorantias meas ne memineris. Et S. Paulus, etsi diligentissimus, de se dicebat. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum; qui autem iudicat me, Dominus est.* Licet enim Sancti nullum peccatum scienter admittere soleant, occulta tamen cordis sui semper timebant. Sciebant se Deo diligenter inservire, sed an satis agerent, hoc ignorabant. Hæc probant quantitatem diligentiae determinari non posse. Ita Celladeus §. secundo, ubi addit, idem ex eo etiam probari, quod *quæst. 11.* tradidit, scilicet ignorantiam fieri indirectè voluntariam ob alia peccata, in quorum poenam Deus hebetudinem mentis, aut etiam cæcitatem incurri permittit,

majorem vel minorem; sed quantum pro quot & qualibus peccatis Deus permittat, nemo rationaliter determinare potest. Scimus quidem conscientiam mundandam, quia corde immundi facile circa mores errant; sed quantum faciendum sit, quis novit? Hanc diligentiae debitæ indeterminabilitatem plerique etiam Auctores fassi sunt, dum rem à se indeterminabilem iudicio prudentium determinandam relinquunt. Hæc ille.

44. Respondeo, ignorantiam vincibilem esse quidem eorum quæ per se loquendo scire tenemur, sed hoc non obstante, multis de causis fieri posse, ut eadem invincibiliter ignorentur, et quod ob naturalem advertentiae defectum, vel alias ob causas ignorantia illa hic & nunc per debitam diligentiam removeri non possit, ut paulò antè ex Suario ostensum est. Porro in istis casibus hic & nunc non tenemur illa particulariter scire, quia teneremur ad impossibile. Per se tamen, ac simpliciter, tenemur ea scire, quia per se spectant ad officium nostram, & à multis sciri possunt & sciuntur, quamvis per accidens à me post magnam & plus quam debitam diligentiam hic & nunc ignorentur, & consequenter invincibiliter lateant. Itaque ignorantia vincibilis non ita crudè definitur ignorantia eorum quæ scire tenemur, cum certum sit nos invincibiliter ignorare multa, quæ tamen simpliciter scire tenemur. Itaque ignorantia vincibilis est, eorum quæ tenemur & possumus scire per diligentiam debitam. Jam aliquando contingit, quod per talem diligentiam non possimus ea scire, quæ tamen vi status aut officii simpliciter scire tenemur. Hoc præmissio, ne Lector ex universalis illa Celladei locutione errorem incurrat,

45. Respondeo secundò, omnia ista rectè quidem probare, quantitatem diligentiae necessariae ac requisitæ ut debitum querendi implevisse censeamur, non posse certè determinari in particulari, quod ultra admittimus; sed quia proponuntur, ac si Auctor probare intenderet, nos numquam scire posse, etiam post diligentiam maximam, quod debitum impleverimus, ideo admitti nec possunt nec debent. Certum enim est tam idiotam, quam Doctorem scire posse, se debitam diligentiam adhibuisse; ille quidem complures summos Doctores consulendo, iste complures libros præcipuos evolviendo, &c. Cum enim constet, summam diligentiam non esse præceptam, sequitur utique aliam quam mediocrem sub præcepto cadere non posse. Hanc autem se certè adhibuisse scire potest tam Doctor quam idiota, ut patet. Nec obstat, quod cura mundandæ conscientiae, recta intentio, ac etiam oratio ad debitam diligentiam requiri dicatur; scitur enim ista non nisi in gradu mediocri cadere sub præceptum. At tam docti quam indocti certificari possunt, se in istis mediocrem saltem diligentiam adhibuisse. Ergo in multis casibus scire possunt, se debitam diligentiam adhibuisse, & consequenter se invincibiliter ignorare & errare, si fortè errent.

46. Jam voces illæ Sanctorum, eorumque incertitudo de sua justificatione, sicut præcepta spei ac timoris locum habent, quamvis pro multis casibus scire possimus, talem determinatam diligentiam esse sufficientem; immò eadem locum haberent, quamvis sciremus ultimam ac determinatam quantitatem diligentiae præcisè sufficientis ac necessariae; adhuc enim multis de causis incerti essemus de statu nostro, ut alibi ostensum

Quo sensu ignorantia vincibilis sit eorum quæ scire tenemur?

Responso 2.

Quomodo dignosci possit an debita diligentia sit adhibita.

sum est. Præterea non semper scire possemus, nos illam diligentiam mensuram exactè implevisse, ideoque ex hoc etiam capite incertitudo superesset, præceptaque spei ac timoris locum haberent, omnesque innumeris de causis teneremur cum timore ac tremore, cum spe ac metu, salutem nostram operari. Itaque non apparet, cur hæc ad præsens intentum allata fuerint, cum constet, ea vel nullam vel exiguam vim habere ad quidquam pro alterutrâ parte determinandum; siquidem veritas præsens ab illorum veritate non dependet, nec è contra, ut dictum est. Jam quod Sancti dicantur scivisse, se Deo diligenter inservire, sed nescivisse an satis agerent, nil facit ad præsentem quæstionem de peccatis ignorantia, quia id ex æquo locum habet in parentibus, quia de illis formidabant. Cæterum sicut certò sciebant, se Deo diligenter inservire, sic etiam per hoc ipsum sciebant se vincibiliter non ignorare pleraque ad suum statum pertinentia, quia hoc secundum consuetarium est ad primum; neque enim fieri potest, ut Sanctus homo, qui maximo nisu ad perfectionem properat, hæc vincibiliter ignoret, cum præceptum ignorantia vitanda ne quidem tantam diligentiam postulet.

Argumenta Celladei à præsentem in-
stituta alic-
nasunt.

Qualis sit
formidosa-
torum, de
qua supra
Celladeus
in objectio-
ne.

Equivoca-
tio Celladei
detegitur.

47. Formidabant quidem Sancti, an satis agerent ad correspondendum suæ vocationi, immò sciebant se quotidie in multis deficere, & sic timebant ne culpâ suâ in deterius abirent, ac tandem perirent; sed communiter non formidabant, se culpabiliter nescire ea, ad quæ scienda strictè tenebantur, saltem loquendo de præceptis communibus, quorum observatio ad omnes suæ professionis ex æquo pertinebant; neque enim vitæ eorum communiter expriment talem metum; Nec mirum, quia diligentia illorum erat abundè sufficiens aut ad talia scienda, aut ad vincibilitatem à suâ ignorantia, si quæ erat, repellendam. Nihilominus in aliquibus factis, ut in tentationibus repellendis, formidare poterant, an debitam diligentiam adhibuissent, sicut fortè etiam in aliquibus punctis juris privati, quo Deus singulariter ab eis aliqua exigebat, quia de talibus nulla datur regula certa pro omnibus, ideoque difficilius sciri potest, quæ diligentia requiratur, & sufficiat. Argumentum ergò æquivocum est, & confundit sollicitudinem ac timorem Sanctorum tam de præsentem, quam de futuro statu ipsorum, aliisque annexis, quæ, si ommissa, esse poterant remota saltem occasio ruinæ, quamvis ad illa strictè non tenerentur, cum timore peccati ignorantia, quòd ab insufficienti eorum diligentia ad illud arcendum ortum habuit. Verùm hæc duo plurimum distant, nam primum universaliter verum est, secundum autem in plerisque saltem est falsum, quia sicut constat nobis, eos diligentiam ad talia peccata vitanda sufficientem adhibuisse, ita non est, cur id ipsum illis sufficienter constare non potuerit. Nec dubium, quin in plurimis ac fermè in omnibus id ipsis certò constiterit.

48. Quæ adjunguntur de hebetudine ac cæcitate mentis ob peccata inflictâ, fusè examinata & confutata sunt in superioribus, ex quibus non modò non improbantur, sed validissimè confirmantur, quæ hic statuta sunt de quantitate diligentia debita, ut ignorantia sit & habeatur invincibilis. Doctrinæ enim ibi tradita regulas à nobis hic propositas confirmant, ut constabit illi, qui & illa relegerit, & ad præsentem quæstionem applicuerit.

49. Ultimam, quod dicit Celladeus, scilicet

Auctores plerisque hanc indeterminabilitatem fassos esse, dum eam à se indeterminabilem prudentium judicio determinandam relinquunt, est error nimis patens. Certè Auctores illi regulas Celladei ignorantia sit invincibilis, & Celladeus eas impugnavit. Quid dicit Celladeus? Estne hoc Auctores fateri quæstionem esse à se indeterminabilem, quando ipsam datis regulis expressè determinant? Si tecum fenserunt eam esse indeterminabilem, cur eos tam operosè impugnasti. At, inquires, pro multis casibus remittunt ad prudentes, eosque non rarò minus peritos quam ipsi. Quid tum? Hoc est solvere quæstionem, non illam indecisam relinquere. Casus particulares sunt innumeris, pro quibus una eademque taxatio diligentia præscribi nequit. Illos ergò simul solvere nemo potest; sed singuli scortim sunt solvendi. Nec ultus eorum est, quem Doctores illi probabiliter solvere non potuissent, si fuisset illis propositus. Sed cum omnes in particulari proponi non possint, dant regulam generalem, & dicunt, eam diligentiam in quavis materia & casu particulari reputari debere sufficientem, quam prudentes ac periti talem esse determinant. Hac ratione regulam proponunt, & quæstionem solvunt, nec eam indecisam relinquunt, ut patet.

50. Obje-
ctio. Omnes scimus, diligentiam adhibere in esse ad resistendum tentationibus ingruentibus: sed quanta sit necessaria, quis determinare potest? Omnes fermè dubii de hoc sunt, quia omnes de istis se accusant, & Confessarius ipse sæpe de eisdem etiam dubius hæret. Eadem difficultas invenitur in omnibus quæstionibus, in quibus per exigua incrementa à parvo ad magnum ascenditur, quia medium & transitus discerni ac determinari nequit. Hoc videre est in materia furti, ac jejunii, aliisque similibus, sicut etiam in exercitio fidei ac charitatis; tenemur enim virtutes illas exercere, sed quando, sed quoties, præcisè nemo determinare potest. At eadem est ratio de quantitate diligentia debita pro sciendâ veritate. Ergò illa sciri ac determinari non potest. Ita Celladeus §. 3.

51. Respondeo, hæc ritè probare assertiones à nobis positas, sed validè improbare intentum Celladei. Nam quamvis aliquando dubitemus an diligentiam sufficientem ad resistendum tentationi adhibuerimus, scilicet quando aurem illi quodammodo præbemus, delectationem aliquam percipimus, & motum quandam ad assentendum sentimus, &c. Viri tamen diligentes in plerisque rectè norunt se diligentiam sufficientem adhibuisse ad vitandum peccatum mortale. Est que tentatio, quæ non debet esse graviter non peccasse. Ergò tales & pro se, & pro aliis magna ex parte taxare possunt diligentiam debitam, ac dicere, talem ac tantam ad vitandum peccatum mortale arcendum sufficere. Ecce argumentum ab hoc exemplo adductum nostras confirmat assertiones, totumque Celladei intentum evertit.

52. Est quidem similis difficultas taxandi minimum quod sic in casibus allatis, & ideo illa ratio aut nunquam certò determinari potest. Sed hoc non impedit, quòd minus transitus ille probabiliter resolvi possit. Ad hoc autem talis resolutio juvat, quòd qui illam bona fide & ex motivo certò probabiliter sequitur, excusetur, si fortè erraret, quia in tali re fecit quod potuit & debuit, ut veritatem inveniret, eamque tandem optimo quo potuit

potuit modo invenit, & juxta illam sic inventam operationem suam instituit. In tali autem casu constat, bonam fidem, & conscientiam excusare, quia veritas ipsa, si circa illam erretur, etiam Celladeo id fatente & ex professo id ipsum probante, in omni istiusmodi casu insuperabiliter ac invincibiliter latet.

53. Hinc tamen non sequitur, Sanctos ac diligentes non recte se accusare de negligentia in repellendis tentationibus; quia quamvis in multis non habeant de quo se accusent, in magna tamen operationum multitudine difficile est peccatum veniale non intervenire. De culpis ergo venialibus, si quae irrepserint, quaeque haud dubie frequenter irrepunt, se merito accusant.

54. His ad objectionem dictis, solum superest, ut Celladei contradictiones hic elucentes omnibus aperiamus. Una ex potissimis ejus doctrinis, quam ubique ferme aut obtrudit aut supponit, est, nullam dari ignorantiam invincibilem juris naturalis, aut etiam divini positivi; eamque valde raro reperiri in jure humano. At hic non solum in jure humano, sed etiam in jure divino tam positivo quam naturali, non solum admittit ignorantiam invincibilem; sed ex professo probat, veritatem ipsam esse absolutè à nobis invenibilem, & quidem in omni praecepto ac casu, quando versamur inter parvum & magnum, inter rarè & saepe. At hoc frequentissime, intervenit, idque non in uno vel altero, sed in omnibus ferme praeceptis. Ergo ignorantia omnis juris est per ipsum valde frequenter invincibilis. Ergo etiam in praeceptis rebus, quas maxime ex professo tradit, aperte sibi contradicit.

55. Praeterea harum rerum ignorantiam ideo hic exaggerat, ut ex illa probet, nos ignoranter peccare, etiam quando nulla peccati suspicio animo obversatur. Ex una ergo parte ex professo probat, talem ignorantiam esse prorsus insuperabilem, quod idem prorsus est ac eam esse invincibilem. Et ex alia contendit, opera ex tali ignorantia profecta esse verè peccaminosa, nobisque ad peculiarem culpam ac poenam imputari. Ergo dupliciter sibi contradicit; primò, supponendo ignorantiam esse vincibilem & imputabilem, quam ex professo probat esse insuperabilem ac invincibilem. Secundò, contendendo opera ex hac ignorantia insuperabili facta esse peccata, cum tamen ubique, etiam ex professo, tradat, ignorantiam invincibilem omnem peccati malitiam prorsus excludere.

56. Objicit quartò. Omnes magnà diligentia rebus humanis studemus. Quis ergo dicere potest Deum à nobis parem aut etiam majorem diligentiam pro lege sua scienda & implenda non exigere? Certè S. Paulus ad Rom. 6. tantam diligentiam pro spiritualibus requirere videtur, quantam homines pro temporalibus immò pro illicitis tribuere solent. *Humanum dico propter infirmitatem vestram; sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditia, & iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiae in Sanctificationem.* Christus ipse adhuc significantius loquitur. *Quid prodest homini, si universum mundum laetetur, anime vero suae detrimentum patiatur?* Nonne hinc apparet, tantam diligentiam requiri pro vita aeterna & mediis ad illam consequendam, quantam homines rebus perituris, immò & peccaminosis procurandis, adhibent? Jam si quis ex his principiis taxare velit diligentiam debitam, inveniet plerosque à mensura deficere.

R. P. A. Terilli, Regula Morum. PARS. II.

57. Assumat quis tanto studio curandam esse animam, quanto matres curant filios, quos diligunt. Quis taxationem hanc nimiam esse cum fundamento dixerit? Cardinalis Pallavicinus tom. de Aet. hum. hoc pacto taxasse videtur diligentiam pro veritate scienda. Rem exponit exemplo Patris absentis, sed solliciti de valetudine filii graviter aegrotantis. Rescire potest hic pater multis viis salutem filii. Primò ex rumore incerto; secundò ex dicto extranei, quem vix novit; tertio ex relatione personae notae, sed cui parum fidei tribuit, vel quia novit eum solere sine fundamento sufficienti alios consolari, vel quia dubitat, an ille statum filii sufficienter noverit, &c. Deum accipit nuncium talem, ut prorsus quiescat cura paterna, quae per priores relationes quiescere non poterat. Jam quando hoc postremo modo res animae tuae novisti, quiescere potes, & error, si irreat, erit invincibilis. Extraneus certè, qui aegrotum non diligeret, nullo negotio primo rumori fidem daret, & sic facile falleretur, & erraret, sed error ille ex defectu amoris & curae proveniret. At error in casu nostro ex defectu amoris & curae causatus non excusat. Certè multis opinionibus, multisque hominibus circa res animae fidimus, in quibus pater ille, de filii incolumitate sollicitus, non quiesceret. Ergo si in illis quiescamus, id oritur ex defectu amoris & curae. Ergo ex defectu diligentiae. Ergo si erremus, error erit imputabilis.

Ugetur à paritate diligentiae quam Matres adhibent in filiis curandis.

Alia paritas.

58. Ceterum quamvis diligentia debita dicatur debere esse similis illi, quam matres habent erga filios dilectos, nil adhuc determinatè dicitur, in quo quiescere possimus, quia & Matres ipsae inaequaliter filios diligunt. Aliae segnes sunt, aliae nimiae. Aliae mediam viam incedunt, sed inaequaliter sollicitae sunt, quia inaequaliter diligunt; justus enim amor filiorum non consistit in indivisibili. At quis gradum infimum aut supremum absolutè determinare poterit? Nemo fundatè, ut merito quiescat intellectus.

59. Addi possunt exempla alia, nempe avarorum, & eorum qui turpes amores sectantur. Quanta horum cura, ut ad praefixum finem pertingant? Anne minor diligentia à nobis exigitur, ut Dei legem sciamus, & impleamus?

60. Quod si haec cura dicatur nimia & exorbitans, dicamus, tantam à nobis ad scienda Dei mandata diligentiam requiri, quantam boni Mercatores, boni judices, boni Magistri, boni discipuli ad res suas procurandas adhibent. Jam horum diligentia non est par. Quis autem statueret poterit, quatenam praecise sit necessaria? Hoc solum fundatè dici potest, nos in lege Dei scienda implendaque diligentissimos esse oportere. Certè Sacra Scriptura ad tantam nos cogit diligentiam, quantam ille adhibuit, cui dicere licuit. *Quomodo dilexi legem tuam? Tota die meditatio mea est.* Inde prudens factus est, & super docentes se, ac etiam super senes intellexit, quia mandata quae vivit. *Eccli. 6. Filii, à juventute tua excipe doctrinam, & usque ad canos invenies sapientiam. Quasi is qui arat, & qui seminat, accede ad eam, & suscipe bonos fructus illius, &c.* Ecce magnà diligentia incumbendum est, ut Dei lex sciatur: sed quanta illa? Hoc nescitur. Labor rusticorum, mercatorum diligentia, Matrum cura ac sollicitudo speciem quandam praeseferunt; sed, an illa sit sufficiens, aut an major diligentia pro scienda Dei lege requiratur, incertum. Ita Celladeus §. 4.

Idipsum à illis exemplis urgetur: item ex S. Scriptura.

A a 61. Respon-

Alia diligentia est con filii, alia de præcepto.

61. Respondeo, hæc omnia aptè afferri, ut stimulemur ad legem Dei diligentissimè querendam & implendam, quia hoc omnium negotiorum maximum est, & cætera comparatione illius nullius sunt momenti. Sed hoc non queritur in præsentia: sermo enim non est de diligentia, quæ ex consilio proponitur, sed de diligentia, quæ præcipitur, & quæ si omittatur, peculiare peccatum incurritur; quod certè non incurritur, quando diligentia ex consilio tantum proposita omittitur, quamvis talis omissio aliquando per accidens sit occasio alicujus peccati, quod patratum non fuisset, si talis diligentia præmissa fuisset. Hoc totum evidenter apparet in diligentia servandi præcepta Dei jam nota. Ut quis castè vivat, aut ut alia Dei præcepta custodiat, strictè solùm obligatur vitare proximam occasionem violandi legem, adeo ut, si in talem occasionem se conjiciat, per hoc ipsum peccet peccato peculiari contra diligentiam debitam, quamvis per accidens impediatur, quò minus peccatum, in cujus occasionem proximam se injecerat, non committatur. In aliis casibus, peccat quidem, si labatur, sed peccato contra illud præceptum, non peccato peculiari contra diligentiam procurandi vitam æternam.

Celladeus obtrudit cõsilia tanquam præcepta.

62. Jam si quis afferret istas ponderationes, ad probandum, diligentiam pro lege Dei implenda debere esse maximam, & consequenter nil omittendum, quo observatio legis certius impleatur. Is dicit, omnes debere oculos demissos tenere, nec eos in alios, maximè sexus diversi, conjicere; omnes, quantum possunt, debere se domi tenere, Deique legem meditari, ac summum momentum illius implendæ ante oculos habere: omnes debere jugi æternitatis meditationi incumbere, continuisque precibus, jejunis, & mortificationibus se totos dedere, ut legem Dei custodiant. Addet, Sacram Scripturam, Sanctorumque exempla, ad istam diligentiam nos provocare. Is quidem boni consultoris partes ageret, quia hæc & plura ex consilio faciendæ sunt, ut salutem æternam in tuto ponamus. Sed si prætenderet, hæc omnia ex præcepto deberi, neminemque quidquam eorum sine peculiari negligentia peccato omittere, haud dubiè imperitum Theologum, & pessimum legis interpretem ageret. Constat siquidem communitatem fidelium talis præcepti incapacem esse, legemque, quæ omnia perfectissima præscriberet, fore pessimam, cum continui peccati causa existeret.

Lex nimis præcipiens diligentiam noxia efficit.

63. Hinc sic arguo: sicut constat, extraordinariam istam diligentiam non requiri ex præcepto, ut lex Dei scita integrè custodiatur, quamvis illa ad eam servandam maximè conducatur, immò quamvis multi ob defectum hujus diligentia eam sæpe prævicentur; ita pariter constat, diligentiam tantam ex præcepto non requiri ad legem Dei sciendam, nec aliam quam mediocrem universaliter cadere posse sub præcepto, quia si major ex præcepto esset necessaria, lex illam præscribens esset noxia, nec à Communitate fidelium moraliter ferri posset. Præterea, nonne absurdissimum est dicere, neminem ex iis, qui mediocrem ad legem Dei sciendam, omniaque ejus præcepta per talem diligentiam cognita integrè servanda, conatum adhibent, atque illa de facto integrè custodiunt; neminem, inquam, illorum ex defectu diligentia debita legem custodire, sed omnes tales in continuo peccati ac damnationis statu versari. At ex præcepto Celladei omnes tales in statu peccati versantur, quia

nemo illorum adhibet diligentiam, quam ille sit certò præceptum ac necessariam esse præscribit. Jam certe constat, plurimos ex omni hominum gentium præcepta integrè custodire; nec tantum feminantis laborant, ut præcepta custodiant, & Constat ergò Celladeum errare, dum dicit, &c. *cram Scripturam ad tantam nos diligentiam cogit, quantum ille adhibuit, cui dicere licuit: Omnia dilexi legem tuam? tota die meditatio mea est, &c.* Ex Sacra Scriptura constat quidem, nos diligentissimos esse debere, ut salutem in tuto ponamus, sed ex Sacra Scriptura non constat, diligentiam Law summam; immò oppositum constat, cum lex Dei sit facilis, & mandata ejus gravia non sint, sed à mediocriter conantibus custodiri possint. Essent autem moraliter inobservabilia, si diligentia illa summa ex præcepto necessaria esset.

64. His in genere dictis, per quæ argumentum planè dissolvitur, aliquid ad singula capita adjungam, ut in omnibus Lectori plene satisficiam. In primis ergò, dictum illud Salvatoris, *Quid prodest homini, &c.* sicut & illud Pauli, *Manuum dico, &c.* rectè probant obligationem servandi legem Dei esse maximam, omnibus rebus præponi debere; item probant, magnam diligentiam adhibendam esse ad sciendam & servandam Dei legem; sed an ea ex consilio vel ex præcepto adhibenda sit, nullatenus determinant. Cæterum ego existimo, omnes, qui mediocrem animæ curam gerunt, per quam à peccatis gravibus se continent, omnibus pensatis, longè majorem diligentiam adhibere pro æternis, quam pro temporalibus. Ratio est, quia omnes illi concupiscentias suas crucifixerunt, & in continuo bello spirituali, in quo caro semper concupiscit adversus animam, superiores evaserunt. Præterea temporalia omnia præ æternis continentur, atque omnem temporalem sollicitudinem æternis bonis acquirendis subordinant, quatenus per rectam intentionem ad finem ultimum obtinendum illam ordinant. In quo caro semper concupiscit adversus animam, superiores evaserunt. Præterea temporalia omnia præ æternis continentur, atque omnem temporalem sollicitudinem æternis bonis acquirendis subordinant, quatenus per rectam intentionem ad finem ultimum obtinendum illam ordinant. In quo caro semper concupiscit adversus animam, superiores evaserunt. Præterea temporalia omnia præ æternis continentur, atque omnem temporalem sollicitudinem æternis bonis acquirendis subordinant, quatenus per rectam intentionem ad finem ultimum obtinendum illam ordinant. In quo caro semper concupiscit adversus animam, superiores evaserunt.

65. Jam in taxanda magnitudine laboris ac diligentia, non solùm attendendum ad res quæ fiunt, sed etiam ad modum quo fiunt: si enim res sint secundum genium ac instinctum naturæ, illæ absque magno labore ac difficultate, & quodammodo sponte fiunt. At si ea faciendæ sint, contra quæ natura reluctatur, continua violentia ad ea perficienda requiritur. Unde fieri poterit, ut majori labore ac diligentia opus sit ad pauciora & minora istiusmodi præstantia, quam ad plura & majora prioris generis perficienda. Et sanè hic est casus noster, ut patet. Unde infero mediocrem æternorum diligentiam verè esse majorem diligentiam, quæ probi temporalibus attendunt, & quam matres ipsæ erga filios exhibent, quamvis in teneritudine ac promptitudine animi, sicut & in majori temporis continuatione & frequentiori operum repetitione cura matrum & aliorum excedat diligentiam, quam probi

probi ad aeterna procuranda communiter adhibent. Verum Celladeus haec confundit, & quia excessum magnum ex ista parte latentem vidit, putavit curas ac diligentias istas esse incomparabiliter majores illis, quas mediocriter boni pro aeternis acquirendis adhibent. Sed in omnibus fallitur.

Disparitas prima inter casum nostrum & Celladei exemplum de patre respectu filii.

66. Ad exemplum patris de filii sanitate solliciti, fateor nos aliquando doctoribus & opinionibus fidem dare in rebus ad animam spectantibus propter motivum minus illo, in quo sollicitudo paterna quiescit. Ratio est, quia sollicitudo paterna ob priora testimonia non quiescit, quia scit se posse habere certiore informationem, eamque expectat, & propterea, donec ista venerit, non quiescit. Praeterea finis, quem intendit, est sanitas filii, de qua certificari non potest, nisi per attestationem moraliter certam. Non ergo quiescit, donec talem informationem accipit. At nos opinioni Doctorum minus certae oppositis de causis acquiescimus. In primis meliorem ac certiore sperare non possumus: à quo enim illam accipiemus? Deinde si ne certiore illa cognitione finem nostrum adipiscimus; quia scimus talem persuasionem, utpote optimam quam habere possumus, sufficere ad peccatum arcendum, & honestè operandum, qui est finis, quem respicimus.

Disparitas 2.

67. Et hoc quidem verum est, si sermo sit de opinione directâ, quam de rebus ipsis secundum se formamus; nam si loquamur de benignâ sententiâ, & de motivis, ob quae judicamus talia, omnibus inspectis, esse licita, longè majus fundamentum habemus ad quiescendum in illa opinione, quam pater ille habet ob nuncium, in cujus verbo sollicitudo de filio quiescit. Et propterea ex concessis à Celladeo inferimus, nos in illa prudenter quiescere, & errorem, si quis irrepit, esse invincibilem. Verum invincibilis etiam est error in primo casu, quia homo fecit optimum, quod potuit ac debuit, ut veritatem inveniret. Ergo cum ex motivo certò prudenti credit se eam invenisse, error, si fortè irrepserit, ei imputari non potest.

Ultimae instantiae de mensura diligentiae adhibendae satisfiat.

68. Ad ultimum, fateor diligentiam sufficientem adhibendam esse, nosque directè & absolute non posse certò determinare, quænam sit diligentia præcisè sufficiens ac necessaria, quia transitus à magno ad parvum non est certò discernibilis à nobis. Cæterum scimus, diligentiam necessariam non esse eximiam illam, quam Celladeus proponit, nec posse esse nisi mediocrem, cujus scilicet ferendæ communitas fidelium est capax. Posuimus autem regulas, ex quibus scire possumus, quæ sit quæ non sit sufficiens diligentia. Et quidem Suarez, expressè ait, regulas, quas affert, esse certas pro foro interno. Sed hoc Suarii dictum Celladeus omittit, quia contra ipsum facit: primum autem Suarii dictum, quod regula certa in materia presentis sit sufficiens diligentia adhibita vel omissa, magnificè extollit, quia id sibi favere arbitrat. Verum hoc est Lectori illudere; est enim solum apparenter stare auctoritati Suarii, quia est illam approbare, quando favet, & quando adversatur illam respicere. Si enim illi standum est, æquè in utroque standum est, cum in utroque casu dicat, rem esse certam. Demum diligentia, quam omnes, qui legem Dei servant, adhibent, non solum comparanda est cum illa boni Magistri, boni judicis, boni discipuli; sed absolute præferenda, quamvis in suo genere sit solum mediocri, ut satis constat ex dictis.

R. P. A. Terilli Regula morum. PARS II.

69. Haecenus examinavi, quæ Celladeus de ignorantis pertractat lib. 1. part. 2. quæque ipse maximè fundamentalia habet, illiusque errores ac equivocationes in multis detexi. In reliquis, quæ veri speciem obtinent; ostendi ea benignæ sententiæ non modò contraria non esse, sed in omnibus cum illa rectè coherere, eamque potius confirmare quàm refellere. Spero autem fore; ut si reliqua secundæ partis hujus Auctoris ad manus alicujus Theologi cordati pervenerint, diligenter ea examinet, atque illa, si istis meliora non invenerit, solidè confutet; id enim bono publico, paciæque animarum maximè proficuum arbitror. Ego omnia quæ ad meas manus venerunt plenè examinavi, nisi fortè nonnulla, quæ ad intentum principale non faciebant; ut suis locis indicatum est. Eadem de causa omitto ea examinare, quæ habet quæst. 14. 15. & 16. hujus primi libri, quia ad quæsitum principale de licito probabilium usu non restringuntur; sed ad alias materias excurrunt.

70. Quæstione 14. proponit plura Auctorum placita circa res, quas homo invincibiliter ignorare potest; eoque collimat, ut ostendat hoc ex ipsis objectis, eorumque materia, sive facili sive difficili, determinari non posse. Qua in re ita se gerit, ut omnia incerta relinquat & dubia, inclinando semper ad rigorem, & contra communem hujus sæculi Auctorum opinionem contendendo, ignorantiam juris naturalis numquam esse invincibilem; juris autem divini positivi, aut semper aut ferè semper esse vincibilem. Inter cætera absurdum reputat, omnes ignorantias de illis objectis esse invincibiles, de quibus gravissimi Doctores discrepant. Sed aliud in contrarium non affert, quàm quod sæpe ostenderit, talem auctoritatem ad invincibilitatem ignorantiae non sufficere, alioquin quivis Doctor gravis esset certa & infallibilis regula non peccati: sed quàm inanis sit hæc ratio, quàmque ab omni veritatis specie aliena, fuse demonstratum est quæst. 14. ubi mirabile hoc ejus paradoxum funditus eversum est. Similiter ibidem ostendi, nullum privatum Auctorem esse infallibilem regulam non peccati, sed ad hoc multa præter illius auctoritatem requiri, quæ ibidem exposita sunt.

Alius Celladei constitit ostenditur inanis.

71. Cæterum nil clariùs videtur, quàm ea invincibiliter ignorari, circa quæ præstantissimi Ecclesie Doctores dissentiant, & post omnem diligentiam ac studium dissentire pergunt. Quomodo enim superari potest ea ignorantia, quam tanta scientia, tanta diligentia, studium tantum superare non potuit? Nec recurras ad emundandi conscientiam, Deumque orandi necessitatem, &c. ista enim haud dubiè plurimi illorum Auctorum præstiterunt in gradu longè excellentiori, quàm sub præceptum cadat. Hoc tamen non obstante, Sanctissimi quique doctissimi que Auctores, Thomas, Bonaventura, Raymundus, Antoninus, alique, de eisdem contradictoria docent. Ergo alterutri errant. Ergo vel peccant errando, vel invincibiliter errant. At dicere quòd in eo peccant, ad quod tota Celladei disputatio collimare videtur, est adeo absurdum, ut à nemine tollerari possit. Ergo ignorantia in talibus, & universim in hinc inde certò probabilibus est invincibilis.

Luculentum ignorantiae invincibilis indicium.

72. Et sanè nisi ita esset, nemo Theologiæ, nemo Jurisprudentiæ, nemo Medicinæ, aut aliis artibus ejusmodi, nisi stultè operam navare posset. Si enim post studium diuturnum ac diligens, immo post Sacramentorum frequentiam,

Aa 2 ac non

ac non exigam Deum orandi colendique diligentiam, omnis error esset vincibilis ac ad peccatum imputaretur, stultus esset, qui talibus officiis ac studiis se occuparet. Nemo enim esset, qui in multis non peccaret, cum nemo non in multis à veritate aberraret. Nec oppositum prudenter sperari posset. Quæ cum ita sint, mirum est, quòd Celladeus umquam ausus fuerit opus suum edere, cum in omnibus ferme communes omnium opiniones impugnet, & ex propriis principiis peccet si erret, quia vincibiliter errat. Sed viderit ipse, quomodò de hoc Deo responsum sit.

Celladei sententia de ignorantia invincibilis Republicæ perniciofa; imò & Celladeo ipsi.

Differentia inter opiniones directas & sententiam benignam reflexam.

73. Quòd si quis adhuc dubitet, an directæ Doctorum dissentientium opiniones sint invincibiles, eò quòd rem quasi dubiam relinquunt, &c. adhuc certè nulla esse poterit ratio existimandi, benignam sententiam reflexam, quæ objecta illa hinc inde probabilia in ordine ad novas circumstantias considerat, aut falsam esse, aut errorem vincibilem continere. Inprimis veritas ejus post omne studium, ab omnibus omnino Ecclesiæ Doctoribus per integrum sæculum tradita fuit. Nec de hoc ullum est dubium. Quin & Celladeus hac ipsa *quest. 14. §. 2.* hæc habet. *Profecto in doctrina fidei ac morum fieri nequit, quòd Doctores omnes Ecclesiæ, etiam unius aetatis, errant, & tanquam certam saltem tradant doctrinam falsam.* Cum ergò constet, omnes Ecclesiæ scriptores per integrum sæculum docuisse usum etiam minus probabilium esse licitum, & de usu probabiliorum id à fortiori dixerint, immò illud ut certum proposuerint (multi enim id de æquè, ac minus probabilibus tradiderunt, dicentes rem esse certissimam) ex hoc ipso veritas talis sententiæ, ejusque invincibilitas tam clarè & efficaciter probatur, ut à nemine in du-

bium meritò revocari possit. Jam quæcumque Celladeus ponderat, quæcumque in toto opere maximè efficacia putat, nil prorsus conducunt ad ostendendum hanc sententiam falsam esse, & multò minus eandem, si in illa erremus, esse vincibiliter erroneam.

Questione 15. quærit, an peccatum ignorantie tolli possit, ipsa ignorantia non ablata. Statim autem cum communi opinione id posse simpliciter fieri, & nonnullos casus affert, in quibus id certum esse videtur. Verùm meo judicio nimis propendat ad partem arctiorem, quatenus omnia in dubium revocare conatur; quasi verò, nulla rationabilis regula statui possit, ad discernendum, quando peccatum, manente ignorantia tolli possit. Plura etiam congerit circa obligationem Confessoriorum & aliorum non celandi veritatem, quando peccatens versatur in ignorantia sive vincibili sive invincibili legit. Pauca ex omnibus, quæ affert, mihi videntur probanda; ea tamen non examino, quia ad præsentem controversiam propriè non spectant.

Demum *quest. 16.* contendit plurima dari ignorantie peccata, idque non solum intra Paganos, Mahumetanos, omnisque generis Hæreticos, sed etiam inter Catholicos ipsos, de quo dubium nullum est. Causas etiam enumerat, propter quas ignorantia fieri voluntaria, & ignorantie peccatum incurri potest. Verùm in omnibus his multa habet, quæ limà indigent, quam ego tamen hic versare nolo, ne extra controversiam, quam examinandam suscepi, excurram. Itaque nil superest, nisi ut ex ipsis Celladei principiis ostendam, usum benignæ sententiæ esse licitum, nosque in ea sectanda à peccato esse immanes. Hoc autem per modum corollarii brevissimè præstare conabor, & sic finem scribendi faciam.

QUÆSTIO SEXAGESIMA-OCTAVA.

Virum ex ipsa Celladei doctrina veritas benignæ sententiæ efficaciter stabiliat?

Irritus Celladei conatus ostenditur.

HACTENUS examinavi universa Celladei fundamenta de *recta Doctrina morum*, in quibus tam longè abest à confutatione benignæ sententiæ, quam propè existimat se metam attingisse. Pluribus in locis demonstrationes jactat; alibi argumenta sua tanquam insolubilia proponit; uno verbo; ubique ferè triumphum canit. Sed ego, loco demonstrationum, & argumentorum insolubilium, vix aliud quam contradictiones, aut æquivocationes, vel argumenta de subjecto non supponente procedentia reperi, nec ullum librum Catholicæ scriptoris unquam legi, in quo tam parum veritatis inveni. Ex tota enim dictorum multitudine, vix paucas propositiones fide dignas observavi. Verùm illæ nostræ sententiæ non obsunt. In reliquis falsitatem detexi; & nã fallor, eam aliis

etiam conspiciendam proposui. Meum non est hoc ex sensu meo exaggerare, sed merè proponere; nam an verum dicam, impartialis Lectoris judicio relinquo. Tantum enim abest, ut suis argumentis, undequaque congestis, benignam sententiam labefactarim, ut illam potius plurimum illustrarim, uti constat ex his, quæ in ejusdem stabilimentum partim ex eo, partim contra illum protulimus. Itaque, ad complementum operis mei, ac ad intentum meum undique explendum, aliud non superest, quam ut veritatem benignæ sententiæ ex ipsius etiam principiis ac doctrinâ, directè, clarè, atque efficaciter, sed breviter, atque per modum Corollarii convincam, eò quòd similia in anterioribus suis dicta sint. Hoc ubi hæc finali quæstione præstitero, finem scribendi faciam. Sic ergò

ASSER.